

تبیین رفتار شاهدان قلدری در مدارس بر اساس عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با نقش واسطه‌ای هویت اخلاقی

حسین سوری^{*۱}، پروین کدیور^۲، هادی کرامتی^۳، حمیدرضا حسن‌آبادی^۴

۱. استادیار، روان‌شناسی، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۲. استاد، روان‌شناسی تربیتی، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
۳. استادیار، روان‌شناسی تربیتی، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
۴. استادیار، روان‌شناسی تربیتی، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: قلدری پدیده رفتاری است که در سال‌های اخیر توجه بسیاری از معلمان (مربیان) و سیاستگذاران در نقاط مختلف جهان را به خود جلب کرده است. هدف پژوهش حاضر تبیین رفتار شاهدان قلدری در مدارس بر اساس عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با نقش واسطه‌ای هویت اخلاقی است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش مقطعی از نوع توصیفی - همبستگی است. جامعه مورد نظر دانش‌آموزان پسر و دختر متوسطه دوم استان لرستان در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بود. نمونه پژوهش حاضر شامل ۶۱۷ دانش‌آموز که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان به مقیاس‌های مکانیسم‌های عدم درگیری اخلاقی (Bandura و همکاران)، حساسیت اخلاقی (Narvaez & Endicott)، نقش شرکت‌کنندگان (رفتار شاهدان) (Salmivalli و همکاران) و اهمیت برای خویشتن هویت اخلاقی (Aquino & Reed) پاسخ دادند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل معادلات ساختاری و همچنین تحلیل مسیر به وسیله نرم‌افزار AMOS 24 انجام گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که مدل مفهومی پژوهش با داده‌های پژوهش برازش مطلوب و قابل قبولی دارد. یافته‌های حاصل از مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با رفتار شاهدان در قلدری رابطه دارد. به عبارتی دیگر کسانی که عدم درگیری اخلاقی بالا و حساسیت اخلاقی پایین دارند، به صورت زبان‌آورتری رفتار می‌کنند. همچنین نتایج تحلیل نشان می‌دهد که هویت اخلاقی در ارتباط بین رفتارهای شاهدان قلدری در مدارس و عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی نقش واسطه‌ای دارند.

ملاحظات اخلاقی: در این مطالعه اصول مرتبط با ملاحظات اخلاقی از جمله محرمانه‌ماندن هویت پرسش‌شوندگان، رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان در پژوهش و اختیار خروج از روند تحقیق رعایت گردید.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با نوع واکنش دانش‌آموزان به عنوان شاهد در هنگام قلدری رابطه دارد و این واکنش با توجه به ویژگی‌هایی مانند هویت اخلاقی می‌تواند متفاوت باشد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۲/۰۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۳
تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۳/۳۰

واژگان کلیدی:

- رفتار شاهدان
- عدم درگیری اخلاقی
- حساسیت اخلاقی
- هویت اخلاقی
- قلدری
- معادلات ساختاری

* نویسنده مسؤؤل: حسین سوری
آدرس پستی: ایران، تهران، دانشگاه پیام نور،
دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، گروه
روان‌شناسی.
کد پستی: ۱۹۳۹۵۴۶۹۷
پست الکترونیک:
Hsoori59@yahoo.com

۱. مقدمه

قلدری پدیده رفتاری است که در سال‌های اخیر توجه بسیاری از معلمین (مربیان) و سیاستگذاران در نقاط مختلف جهان را به خود جلب کرده است. این پدیده به صورت خشونت‌بار و به سرعت در حال رشد است (۱). تحقیقات نشان می‌دهد که قلدری بخشی از روابط بین فردی است که در گروه همسالان وجود دارد و ممکن است افراد در زمان‌های مختلف نقش‌های متفاوت داشته باشند. تحقیق در مورد رفتار کودکان در زمان قلدری نشان می‌دهد که این رفتارها در موقعیت‌های اجتماعی و در مقابل شاهدان اتفاق می‌افتد (۲)، در حقیقت، حدود ۸۵٪ از قلدری‌ها در حضور شاهدان است (۳). دانش‌آموزانی که در معرض مشاهده رفتار قلدری قرار می‌گیرند، می‌توانند رفتارهای مختلفی را از خود نشان دهند و نقش‌های متفاوتی بگیرند: اول دستیاران، که از رفتار قلدری حمایت می‌کنند، با قلدر شروع به اذیت‌کردن قربانی می‌کنند؛ دوم تقویت‌کننده، این گروه با خنده و تشویق از قلدر حمایت می‌کند و باعث تحریک وی می‌شود؛ سوم بیگانه‌ها (خنثی)، در موضوع قلدری درگیر نمی‌شوند و هیچ‌گونه اقدامی را انجام نمی‌دهند، این افراد به صورت منفعل عمل می‌کنند؛ در نهایت چهارم، مدافعان قربانی، این افراد سعی می‌کنند با استفاده از تعامل مستقیم با قلدرها و یا اقدامات دیگری مانند دلداری‌دادن و همدردی با قربانی و یا دادن اطلاعات به معلمان یا والدین شرایط قلدری را متوقف کنند (۴).

متغیرهای متفاوتی می‌توانند شاهدان قلدری را تحت تأثیر قرار دهد، از جمله این متغیرها عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی می‌باشد. Bandura نخستین بار اصطلاح عدم درگیری اخلاقی را به عنوان جنبه‌ای از نظریه شناختی اجتماعی مطرح کرد (۵)، عدم درگیری اخلاقی مجموعه‌ای از فرآیندهای شناخت اجتماعی است که از طریق آن افراد می‌توانند از اقدامات انسانی جدا شوند و به جای آن اقدامات غیر انسانی، آزار و اذیت، آسیب‌رساندن و یا اعمال ناخوشایند علیه دیگران

انجام دهند (۶-۵). به عبارتی دیگر عدم درگیری اخلاقی به فرآیندی اشاره دارد که توسط آن افراد استانداردهای اخلاقی شخصی را از رفتارهای غیر اخلاقی خود جدا می‌کنند (۷). Graça و همکاران (۲۰۱۶ م.) معتقدند که عدم درگیری اخلاقی به تفاوت‌های فردی مربوط با خودتنظیمی اخلاقی وابسته است (۸). یافته‌های پژوهش Forsberg و همکاران نشان می‌دهند که واکنش‌های شاهدان با عدم درگیری اخلاقی رابطه دارد و این به عدم تعهد اخلاقی برای مداخله در صورتی که قربانی یک بیگانه باشد، دوستی با فرد قلدر و مقصر دانستن قربانی وابسته است (۹).

متغیر دیگری که رفتار شاهدان قلدری را تحت تأثیر قرار می‌دهد، حساسیت اخلاقی است (۱۰). چهار فرایند روان‌شناختی در عملکرد اخلاقی طبیعی رخ می‌دهد که عبارتند از حساسیت اخلاقی، قضاوت اخلاقی، انگیزش اخلاقی و عمل اخلاقی، حساسیت اخلاقی اولین عنصر در این فرایند می‌باشد (۱۱-۱۲). حساسیت اخلاقی توسط Jordan «توانایی تشخیص مسائل اخلاقی در شرایط پیچیده» تعریف شده است (۱۳). حساسیت اخلاقی شامل ابعادی مانند تفسیر واکنش‌ها و احساسات دیگران، داشتن همدلی و توانایی نقش‌پذیری، درک چگونگی اقدام در زمان قلدری که می‌تواند رفاه خود و دیگران را تحت تأثیر قرار دهد، نتیجه‌گیری از رفتار دیگران و دادن پاسخ مناسب است (۱۰). همچنین Tongtsuebsai و همکاران معتقدند که حساسیت اخلاقی توانایی شناسایی یک مسأله اخلاقی و درک پیامدهای اخلاقی تصمیم‌گیری است (۱۴)، در حالی که اکثر کودکان و نوجوانان قلدری را به وسیله پیامدهای آسیب‌رسان آن به عنوان رخدادی نادرست درک می‌کنند، با این وجود افرادی هستند که این ادراک را ندارند (۱۵) و این نشان‌دهنده تفاوت‌های فردی در حساسیت اخلاقی است (۱۰). نیاز به شناسایی تعدیل‌کننده‌ها و واسطه‌گرهای بین رفتار شاهدان و عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی برای شناسایی ماهیت چندمتغیره‌بودن مرتبط با انسان مهم است.

اخلاقی بکاهد و در برابر تخطی‌ها اخلاقی نوعی هیجان منفی ایجاد کند (۲۷). در پژوهش دیگری Wang و همکاران (۲۰۱۷ م.) نشان دادند که هویت اخلاقی در روابط مستقیم و غیر مستقیم بین عصبانیت و قلدری سایبری به عنوان متغیر واسطه‌ای عمل می‌کند (۱۸). Hardy و همکاران (۲۰۱۰ م.) بیان کردند که هویت اخلاقی اثرات عدم درگیری اخلاقی را تعدیل (۲۸). بنابراین توجه به دیدگاه‌های دانش‌آموزان در مورد رفتار شاهدان اهمیت دارد، زیرا اقدامات شاهدان بر شیوع قلدری‌ها تأثیر می‌گذارد (۲۹). از آنجا که قلدری یک پدیده گروهی است و اعضای یک کلاس می‌توانند در نقش‌های مختلف شرکت‌کننده (مانند دستیارهای قلدر، تقویت‌کننده‌های قلدر و یا افراد بی‌طرف) باشند. بنابراین مهم است متغیرهای متنوعی که بر واکنش‌های شاهدان قلدری در مدارس تأثیر می‌گذارند، مورد بررسی قرار گیرد.

بنابراین برای اهداف مطالعه حاضر و بر اساس پژوهش‌هایی که قبلاً ذکر شد (۲۰-۱۸، ۲۵، ۲۷، ۳۰) فرض می‌شود عدم درگیری اخلاقی به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق هویت اخلاقی بر رفتار شاهدان تأثیر دارد. همچنین حساسیت اخلاقی به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق هویت اخلاقی بر رفتار شاهدان تأثیر دارد (شکل ۱).

۲. ملاحظات اخلاقی

در ابتدای پژوهش هدف از انجام این تحقیق به شرکت‌کنندگان توضیح داده شد. در این مطالعه اصول مرتبط با ملاحظات اخلاقی از جمله محرمانه‌ماندن هویت پرسش‌شوندگان، رضایتمندی شرکت‌کنندگان در پژوهش و اختیار خروج از روند تحقیق رعایت گردید.

۳. مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر یک پژوهش توصیفی - همبستگی از نوع مقطعی است. جامعه مورد نظر در این پژوهش دانش‌آموزان پسر و دختر متوسطه دوم استان لرستان در سال تحصیلی

در رابطه بین عدم درگیری اخلاقی و رفتار شاهدان و حساسیت اخلاقی در هنگام قلدری متغیرهای زیادی از جمله خودکارآمدی (۱۰)، کمال‌گرایی اخلاقی و فضائل (۱۶) می‌تواند به عنوان واسطه عمل کنند. در تحقیقات گذشته هویت اخلاقی (۲۰-۱۷) به عنوان متغیر واسطه‌ای مهمی نام برده شده است. بنابراین با توجه به پژوهش‌های انجام‌گرفته هویت اخلاقی به عنوان متغیرهای واسطه‌ای انتخاب شد. هویت اخلاقی به عنوان یک نوع مکانیسم خودتنظیمی که محرک اعمال اخلاقی است، توصیف شده است (۲۲-۲۱). در الگوی Aquino & Reed هویت اخلاقی، خودپنداره‌ای تعریف شده است که بر محور مجموعه‌ای از رگه‌های اخلاقی سازمان یافته است. رگه‌ها اخلاقی در حافظه افراد حک می‌شوند و به مفهوم اخلاقی در بازنمایی‌های ذهنی خود پیوند می‌یابند (۲۳).

یافته‌های مطالعه He & Harris نقش مهم مرکزیت هویت اخلاقی، آگاهی اخلاقی و هیجان‌ات اخلاقی برای قضاوت اخلاقی افراد را نشان داد. این تحقیق نشان می‌دهد که افراد دارای مراتب هویت اخلاقی بالاتر کمتر مستعد عدم درگیری اخلاقی هستند (۲۴). همچنین نتایج پژوهش Teng و همکاران نشان داد که هویت اخلاقی در رابطه بین بازی‌های ویدیویی خشن و عدم درگیری اخلاقی در نوجوانی نقش تعدیل‌کننده دارد (۲۰). هویت اخلاقی نه تنها به طور مستقیم پیش‌بینی‌کننده رفتار است، ارتباط بین دیگر شناخت‌های اجتماعی (مانند عدم درگیری اخلاقی و خودتنظیمی) با رفتار را تعدیل می‌کند (۲۵). Salin نیز پیشنهاد کرد که هویت اخلاقی ممکن است یک عامل محافظت‌کننده بالقوه از قلدری باشد (۲۶). هویت اخلاقی می‌تواند رابطه بین عدم درگیری اخلاقی و پرخاشگری را تعدیل کند، به طوری که رابطه مثبت بین عدم درگیری اخلاقی و پرخاشگری در سطوح بالاتر هویت اخلاقی ضعیف‌تر است (۲۷، ۲۵). Aquino & Reed (۲۰۰۲ م.) نشان دادند که هویت اخلاقی می‌تواند از آثار عدم درگیری

خشونت‌آمیز را توجیه می‌کند، ارزیابی می‌کند (۳۲). این مقیاس شامل ۳۲ سؤال است که هشت مؤلفه مکانیسم عدم درگیری اخلاقی را ارزیابی می‌کنند. به سؤالات در یک مقیاس لیکرت سه درجه‌ای (۱= موافقم، ۲= نه موافق و نه مخالفم، ۳= مخالفم) پاسخ داده می‌شود. در پژوهش Bandura و همکاران تحلیل عاملی با استفاده از مؤلفه اصلی با چرخش متعامد واریمکس هیچ یک از مؤلفه‌ها برازش نگردیده است، بنابراین پاسخ‌ها را به عنوان یک عامل، عدم درگیری اخلاقی در نظر گرفته‌اند (۵). Bandura و همکاران در تحقیق دیگری ضریب همسانی درونی این مقیاس را ۰/۸۶ به دست آوردند (۳۳)، ضریب همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ در مطالعات مختلف، Kiriakidis (۳۴) ۰/۸۷، Bean و همکاران (۲۵) ۰/۹۵، Turner (۳۵) ۰/۹۲، Pelton و همکاران (۳۶) ۰/۶۹ و در تحقیق Zelidman (۳۷) نیز ۰/۸۸ گزارش دادند. این مقیاس توسط سوری و همکاران (۱۳۹۸ ش.) ترجمه و روایی و پایایی آن مورد سنجش قرار گرفت. در نسخه فارسی نیز مانند نسخه اصلی آن تحلیل عاملی مؤلفه اصلی با چرخش متعامد واریمکس یک عامل را نشان داد (۳۸). در پژوهش سوری و همکاران (۱۳۹۸ ش.) آلفای کرونباخ ۰/۸۴ به دست آمد (۳۸). در این مطالعه به روش همبستگی درونی آلفای کرونباخ ۰/۸ تعیین گردید.

۳-۲. مقیاس حساسیت اخلاقی: برای سنجش حساسیت اخلاقی از مقیاس Narvaez & Endicott استفاده شد (۳۹). این پرسشنامه شامل ۲۸ گویه است که در مقیاس لیکرتی از یک (کاملاً مخالفم) تا پنج (کاملاً موافقم) درجه‌بندی شده است (۳۹). در تحقیقی که در داخل کشور انجام شد (۴۰)، نتایج نشان داد که مقیاس حساسیت اخلاقی با چهار بعد ویژگی‌های روانسنجی بهتری دارد. بنابراین در این تحقیق، از مقیاس چهار بعدی حساسیت اخلاقی استفاده می‌شود که شامل ۱۶ سؤال در چهار بعد مراقبت از راه ارتباط با دیگران، پذیرفتن دیدگاه‌های دیگران، درک مسائل اخلاقی و شناسایی

انتخاب نمونه در این پژوهش بر اساس پارامتر متغیرهای پژوهش (۳۱) بود، با توجه به ۴۶ پارامتر موجود در بین متغیرهای این پژوهش پژوهشگر ۱۰ برابر پارامترها را به عنوان نمونه انتخاب نمود، در این صورت نیز به تعداد ۴۶۰ نمونه نیاز است که پژوهشگر برای کفایت بهتر نمونه‌گیری و همچنین ریزش شرکت‌کنندگان تعداد ۶۴۰ نمونه انتخاب شدند. از مجموع ۶۴۰ دانش‌آموزی که پرسشنامه‌ها را تکمیل کردند، ۲۳ دانش‌آموز به دلیل تکمیل نکردن پرسشنامه یا مخدوش کردن و انتخاب یک گزینه از بین گزینه‌ها برای همه سؤالات پرسشنامه‌ها از نمونه‌ها حذف گردیدند. بنابراین نمونه پژوهش حاضر شامل ۶۱۷ دانش‌آموز می‌باشد که ۳۰۳ پسر و ۳۱۴ دختر که از این نمونه‌ها ۱۹۶ دانش‌آموز سال اول، ۲۱۴ دانش‌آموز سال دوم و ۲۰۷ دانش‌آموز سال سوم شرکت داشتند.

روش انتخاب نمونه‌ها در این پژوهش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای می‌باشد. انتخاب نمونه‌ها به این صورت بود که ابتدا از بین شهرستان‌های استان لرستان چهار شهرستان با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. بعد از انتخاب شهرستان‌ها از بین دبیرستان‌ها چند دبیرستان به صورت تصادفی ساده انتخاب گردید. روش انتخاب نمونه‌ها به این صورت بود که بعد از کسب مجوز از آموزش و پرورش منطقه، پژوهشگر در مدرسی که به صورت تصادفی ساده انتخاب می‌شدند، حضور پیدا کرده و بعد از حضور در کلاس‌های به توضیح در مورد پژوهش و پرسشنامه‌ها مبادرت می‌ورزید، بعد از آن پرسشنامه‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفته و زمان لازم برای پاسخگویی به پرسشنامه‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گرفت.

۳-۱. مقیاس مکانیسم‌های عدم درگیری اخلاقی: این مقیاس توسط Bandura و همکاران ساخته شده است (۵). این مقیاس تمایل فرد به استفاده از مکانیسم‌های شناختی که خود جریمه کردن را رها کرده و استفاده از رفتارهای خشن و

خرده‌مقیاس نقش شرکت‌کنندگان (نقش شاهدان) استفاده شد. در این تحقیق همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس‌های دستیار قلدر ۰/۷۵، تقویت‌کننده قلدری ۰/۷، خنثی ۰/۷ و مدافع قربانی ۰/۸۳ و برای کل مقیاس ۰/۷۲ به دست آمد.

۳-۴. مقیاس اهمیت برای خویشتن هویت اخلاقی: این یک مقیاس خودگزارشی است که به وسیله Aquino & Reed ساخته و اعتباریابی شد و دارای دو زیرمقیاس درونی سازی (میزانی که صفات اخلاقی در خود پنداره فرد مرکزیت یافته) و نمادسازی (میزانی که هر آزمون هویت اخلاقی را در ظاهرش نشان می‌دهد) است (۲۳). این مقیاس شامل ۱۰ سؤال می‌باشد. پاسخ‌دهی در مقیاس لیکرتی از یک (کاملاً مخالف) تا هفت (کاملاً موافق) است و نمره‌گذاری سؤالات چهار و هفت به صورت وارونه انجام می‌شود. در مطالعه Aquino & Reed همسانی درونی از طریق آلفای کرونباخ برای درونی‌سازی و نمادسازی به ترتیب ۰/۷۷ و ۰/۷۶ بدست آمد (۲۳).

در پژوهش Reed & Aquino در مطالعه اول برای هر دو خرده‌مقیاس درونی‌سازی و نمادسازی آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمد و در مطالعه دوم برای درونی‌سازی ۰/۸۵ و نمادسازی ۰/۷۱ گزارش دادند (۴۶). در تحقیق دیگری از جمله Black & Reynolds، ضریب همسانی درونی این مقیاس را ۰/۸۶ (۴۷)، Baker برای نمادسازی ۰/۸۱، درونی سازی ۰/۳۶ (۴۸)، Glenn و همکاران برای نمادسازی ۰/۸۴ و درونی‌سازی ۰/۸۷ گزارش کردند (۴۹). این مقیاس در سال (۱۳۹۳ ش.) توسط عظیم‌پور و همکاران به فارسی ترجمه و اعتباریابی گردید. در تحقیق عظیم‌پور و همکاران (۱۳۹۳ ش.) پایایی این مقیاس از طریق همسانی درونی دو عامل درونی سازی ۰/۷۷۶ و نمادسازی ۰/۷۷۶ و در بازآزمایی دورنی‌سازی ۰/۵۰۵ و نمادسازی ۰/۳۶۴ به دست آمد (۵۰). در پژوهش حاضر ضریب همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ برای

عواقب انتخاب و عمل می‌باشد. در پژوهش خلیلی و ابراهیمی (۱۳۹۴ ش.) پایایی این ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای این چهار بعد ۰/۶۰ تا ۰/۷۵ به دست آمده است (۴۰). آلفای کرونباخ در پژوهش‌های دیگر از جمله Kuusisto و همکاران برای خرده‌مقیاس‌ها ۰/۵۶ تا ۰/۷۴ (۴۱)، غلامی و تیری (۲۰۱۲ م.) از ۰/۴۵ تا ۰/۶۹ (۴۲) به دست آمد. در پژوهش حاضر ضریب همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ برای مقیاس حساسیت اخلاقی ۰/۷۲ به دست آمد.

۳-۳. مقیاس نقش شرکت‌کنندگان: بر طبق نظر Salmivalli و همکاران این مقیاس به بررسی رفتار در وضعیت‌های تهدید کننده که از نقش‌ها به دست می‌آید (هم خودگزارشی و هم از طریق ارزیابی) می‌پردازد (۴۳). این مقیاس شامل ۴۸ سؤال است که پنج خرده‌مقیاس تمایلات قلدر، نقش تقویت‌کننده قلدری، دستیار قلدر، مدافع قربانی و خنثی را اندازه‌گیری می‌کند. به گویه‌ها در یک مقیاس لیکرت سه درجه‌ای (صفر= هرگز، ۱= گاهی اوقات، ۲= اغلب) پاسخ داده می‌شود. در تحقیق Salmivalli و همکاران همسانی درونی با استفاده از آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس‌های دستیار قلدر ۰/۸۱، تقویت‌کننده قلدری ۰/۹۱، خنثی ۰/۸۹ و مدافع قربانی ۰/۹۳ گزارش کردند (۴۳). همسانی درونی در پژوهش‌های دیگر، Sutton & Smith برای خرده‌مقیاس‌های دستیار قلدر ۰/۶۷، تقویت‌کننده قلدری ۰/۸۸، خنثی ۰/۵۵ و مدافع قربانی ۰/۸۰ (۴۴) و Camodeca & Goossens مدافع قربانی ۰/۷۹ تا ۰/۹۳، خنثی ۰/۸۸ تا ۰/۹۳، تقویت کننده ۰/۹۰ تا ۰/۹۱ و برای دستیار قلدر ۰/۸۱ تا ۰/۹۵ گزارش دادند (۴۵).

Thornberg & Jungert ضریب همسانی درونی این مقیاس را با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۲ به دست آوردند (۱۰). این پژوهش چون هدف سنجش رفتار شاهدان در هنگام قلدری است از خرده‌مقیاس قلدری در این پرسشنامه استفاده نمی‌شود. بنابراین از ۳۸ سؤال باقی‌مانده برای سنجش چهار

(سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ است). مقدار شاخص‌های میانگین واریانس‌های استخراج‌شده (AVE) برای کلیه سازه‌ها بیشتر از ۰/۵ می‌باشد و شاخص پایایی مرکب نیز از ۰/۶ بیشتر است. بنابراین هر کدام از سازه‌های مدل از روایی و پایایی مطلوبی جهت اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش برخوردار هستند.

همچنین روایی واگرایی می‌تواند از طریق مقایسه مجذور ضریب همبستگی بین سازه‌ها و میانگین واریانس‌های استخراج‌شده آن‌ها (AVE) بررسی شود. در جدول ۳ روایی واگرایی مدل اندازه‌گیری کلی بررسی شده است. در روایی واگرا، AVE هر مقیاس باید بیشتر از توان دوم ضریب همبستگی بین آن سازه با سایر سازه‌های مدل باشد (مقدار AVE از توان دوم ضریب همبستگی بین سازه‌ها در سطر و ستون خودش می‌بایست بیشتر باشد). در جدول ۳ روایی واگرایی مدل اندازه‌گیری بررسی شده است (جدول ۳).

یافته‌ها در جدول ۳ نشان می‌دهد که میانگین واریانس‌های استخراج‌شده (AVE) سازه‌ها از توان دوم ضریب همبستگی با سایر سازه‌ها بیشتر است. بنابراین روایی واگرایی سازه‌ها تأیید می‌شود. در ادامه مدل ساختاری پژوهش برازش و تحلیل می‌شود (شکل ۱).

این نکته قابل ذکر است که در نرم‌افزار Amos برخلاف نرم افزار لیزرل معناداری را بر روی مدل نشان نمی‌دهد و میزان معناداری بارهای عاملی را در قالب جداول با شاخص‌های p-value و نسبت بحرانی (CR) نمایش می‌دهد (شکل ۱)، در جدول ۴ بارهای عاملی مورد بحث قرار خواهد گرفت (جدول ۴).

جدول ۴ نتایج شاخص‌های برازش مدل ساختاری را نشان می‌دهد که مطابق با این جدول مدل ساختاری پژوهش از برازش مناسبی برخوردار است. بنابراین مدل مفهومی تدوین شده با داده‌های تجربی از برازش لازم برخوردار است (جدول ۴).

مقیاس اهمیت برای خویشتن هویت اخلاقی ۰/۸۶ به دست آمد.

۴. یافته‌ها

پژوهش حاضر با هدف تبیین روابط بین متغیرهای عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با رفتار شاهدان قلدری با نقش واسطه‌ای هویت اخلاقی در قالب یک مدل مفهومی ارائه شد. در ابتدا به تحلیل توصیفی پرداخته می‌شود و در ادامه برای برازش مدل اندازه‌گیری و ساختاری و آزمون فرضیات تحقیق از معادلات ساختاری و تحلیل مسیر بهره گرفته شده است. در پژوهش حاضر برای آزمون روابط واسطه‌ای از تحلیل مسیر استفاده شد. همچنین برای بررسی ارتباط و وابستگی میان متغیرها از ضریب همبستگی و برای برازش مدل از مدل معادلات ساختاری استفاده گردید. در جدول ۱ مشخصات میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش شامل عدم درگیری اخلاقی، حساسیت اخلاقی، رفتار شاهدان قلدری، هویت اخلاقی به تفکیک گزارش شده است (جدول ۱).

در ابتدا باید مشخص شود که آیا توزیع آماری متغیرهای که وارد آزمون معادلات ساختاری می‌شوند، نرمال هست یا نه. برای هر سازه دو شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE) و پایایی ترکیبی (CR) به ترتیب برای اندازه‌گیری روایی (اعتبار) و پایایی (اعتماد) سازه‌ها محاسبه می‌شود. نتایج تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌های روایی و پایایی سازه‌های اندازه‌گیری مدل در جدول ۲ آورده شده است. در مرحله اول باید به این پرسش پاسخ دهیم که آیا مدل اندازه‌گیری تدوین شده برای سازه‌ها حائز حداقل معیارهای علمی تعریف شده هست یا خیر، بنابراین لازم است مدل اندازه‌گیری را مورد تحلیل قرار دهیم (جدول ۲).

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که نشانگرهای انتخابی جهت اندازه‌گیری سازه‌های مدل از دقت لازم برخوردار بوده‌اند، چون بارهای عاملی همگی بیشتر ۰/۵ است و معنادار می‌باشند

اخلاقی با رفتار شاهدان قلدری در مدارس رابطه منفی دارد. به عبارتی دیگر دانش‌آموزان که کمتر درگیر مسائل اخلاقی هستند، عدم درگیری اخلاقی بالایی دارند. هر چقدر عدم درگیری اخلاقی بالا باشد، شاهدان قلدری رفتارهای طرفدار قلدری از خود نشان می‌دهند و هر چقدر که عدم درگیری اخلاقی پایین باشد، شاهدان قلدری رفتارهای مدافع قربانی و رفتارهای خنثی نشان می‌دهند. این یافته‌ها با پژوهش‌های Bandura و همکاران (۵)، Thornberg & Jungert (۱۰)، Forsberg و همکاران (۹) و He & Harris (۲۴) همخوانی دارد.

Bandura و همکاران (۵) معتقدند که مکانیزم‌های عدم درگیری اخلاقی هماهنگ عمل می‌کنند. بنابراین در تبیین نتایج پژوهش، عدم درگیری اخلاقی مانند یک فرایند خودتنظیمی فردی عمل می‌کند که رفتار متفاوت شاهدان را در پی دارد. از آنجا که افراد قادر به رفتار متناقض در موقعیت‌های مختلف هستند، یعنی در برخی موقعیت‌ها انتخاب و تصمیم‌گیری انجام می‌دهند که برای خود قابل قبول است، اما برای دیگران قابل قبول نیست. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که دانش‌آموزانی که عدم درگیری اخلاقی بالا دارند، شیوه تفکری آن‌ها برای پرخاشگری و قلدری مناسب است و این شیوه تفکری رفتار آن‌ها را در زمانی که شاهد یک قلدری هستند، تحت تأثیر قرار می‌دهد. این یافته‌ها با پژوهش‌های Bandura و همکاران (۵)، Bandura (۶)، Graça و همکاران (۸) هماهنگ است. حساسیت اخلاقی، توانایی تشخیص موضوع اخلاقی در شرایط دنیای واقعی است که شامل داشتن همدلی و توانایی نقش‌پذیری، درک چگونگی اقدام کردن در زمان قلدری، استنتاج از رفتار دیگران و دادن پاسخ مناسب است (۱۰). نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که حساسیت اخلاقی با رفتار شاهدان رابطه معناداری دارد. به عبارتی هرچه حساسیت اخلاقی شاهدان قلدری بالاتر باشد، آن‌ها اهمیت مسائل اخلاقی و نشانه‌های

یافته‌ها در جدول ۵ نشان می‌دهد که متغیر عدم درگیری بر رفتار شاهدان قلدری در سطح اطمینان ۹۹٪ تأثیر معناداری دارد. میزان تأثیر مستقیم متغیر عدم درگیری بر رفتار شاهدان قلدری ۰/۲۵- است. با توجه به اینکه رابطه مستقیم معنادار است عدم درگیری بر رفتار شاهدان قلدری تأثیر دارد. همچنین متغیر هویت اخلاقی به طور غیر مستقیم از طریق عدم درگیری بر رفتار شاهدان قلدری در سطح اطمینان ۹۹٪ تأثیر معناداری دارد. میزان تأثیر غیر مستقیم متغیر هویت بر عدم درگیری بر رفتار شاهدان قلدری ۰/۳۲- است (جدول ۵). با توجه به جدول ۶ متغیر حساسیت اخلاقی بر رفتار شاهدان قلدری در سطح اطمینان ۹۹٪ تأثیر معناداری دارد. میزان تأثیر مستقیم حساسیت اخلاقی بر رفتار شاهدان قلدری ۰/۳۶- است. با توجه به اینکه رابطه مستقیم معنادار است، حساسیت اخلاقی بر رفتار شاهدان قلدری تأثیر دارد. همچنین متغیر هویت اخلاقی به طور غیر مستقیم از طریق حساسیت اخلاقی بر رفتار شاهدان قلدری در سطح اطمینان ۹۹٪ تأثیر معناداری دارد. میزان تأثیر غیر مستقیم متغیر هویت بر حساسیت اخلاقی بر رفتار شاهدان قلدری ۰/۴۶- است (جدول ۶).

۵. بحث

هدف از مطالعه حاضر، بررسی و تجزیه و تحلیل رفتار شاهدان با توجه به مکانیزم‌های عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با واسطه‌گری متغیر هویت اخلاقی است. یافته‌های حاصل از مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که عدم درگیری اخلاقی و حساسیت اخلاقی با رفتار شاهدان در قلدری رابطه دارد. نتایج مطالعه حاکی از این است که شاخص‌های به دست‌آمده از مدل ساختاری پژوهش نشان دهنده برازش مناسب مدل می‌باشد. همچنین نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان می‌دهد که نشانگرهای انتخابی جهت اندازه‌گیری سازه‌های مدل از دقت لازم برخوردار هستند. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند عدم درگیری

است، ضروری است. در واقع حساسیت اخلاقی گرایش فردی است که برخی از جنبه‌های یک مسأله دارای بار اخلاقی است، را توصیف می‌کند. بنابراین دانش‌آموزانی که حساسیت اخلاقی بالاتری دارند، با تشخیص جنبه اخلاقی یک موقعیت پرخاشگری و قلدری می‌توانند از راه‌های گوناگون در این موقعیت رفتار می‌کنند. حساسیت اخلاقی تفسیر همدلان‌های از یک وضعیت است که در تعیین اینکه چه کسی درگیر است، چگونه باید واکنش نشان دهد و چه واکنش‌ها و پیامدهایی ممکن است در پی داشته باشد، کمک‌کننده می‌باشد. این تحلیل با پژوهش Narvaez & Endicott (۳۹) هماهنگی دارد.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به ماهیت مقطعی این تحقیق که توانایی ایجاد تفسیرهای علی را محدود می‌کند، اشاره کرد، در پژوهش حاضر مقایسه نتایج در مورد تفاوت‌های جنسیتی انجام نگرفت. همچنین با توجه به محدوده نسبتاً کم سنی (رنج سنی) از شرکت‌کنندگان در مطالعه، سن به عنوان یک متغیر در نظر گرفته نشده است. مطالعات آینده باید این محدودیت را هنگام استفاده از عدم درگیری اخلاقی در گروه‌های سنی و جنسیتی مختلف را در نظر بگیرند. تحقیقات آینده نیاز به رفع هرگونه تعامل بالقوه بین سن، جنس و عدم درگیری اخلاقی دارند. پیشنهاد می‌شود که این تحقیق به صورت طولی بر دانش‌آموزان انجام شود. تجزیه و تحلیل طولی ممکن است فرصت بهتری را برای تعیین عدم درگیری اخلاقی یا رفتار تهاجمی یا رفتار به عنوان شاهد در قلدری ارائه دهد.

۶. نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر فرض شد که حساسیت اخلاقی به صورت غیر مستقیم از طریق هویت اخلاقی بر رفتار شاهدان تأثیر دارد. دانش‌آموزان با حساسیت اخلاقی بالا ویژگی‌های خودتنظیمی قوی‌تر نسبت به همتایان خود دارند و در نتیجه

آن‌ها را در موقعیت درک می‌کنند و نسبت به آن موضع می‌گیرند. این یافته با نتایج پژوهش Thornberg & Jungert (۱۰) هماهنگ است. در تبیین یافته‌های این پژوهش می‌توان بیان کرد دانش‌آموزانی که حساسیت اخلاقی بالا دارند، می‌توانند طبیعت یک موقعیت اخلاقی و نقشی را که خود می‌توانند ایفا کند را سریع‌تر و دقیق‌تر تشخیص دهند و همچنین مسأله را از دیدگاه دیگری ببینند و با توجه به وضعیت در شرایط زورگویی و قلدری رفتار کنند. بنابراین افرادی که در حساسیت اخلاقی نمرات بالاتری دارند، در تفسیر واکنش‌ها و احساسات دیگران، درک پیامدهای حوادث و همدلی و داشتن مهارت‌های لازم برای آگاه‌شدن از اینکه یک مسأله اخلاقی در موقعیت قلدری وجود دارد، به درستی عمل می‌کنند. این یافته با نتایج پژوهش‌های Thornberg & Jungert (۱۰) و Tongtsuebsai و همکاران (۱۳) هماهنگ است.

در توضیح یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان بیان کرد که حساسیت اخلاقی بالا اشاره به آمادگی افراد در موقعیت‌های اخلاقی ساده برای تشخیص خطاهای اخلاقی و پیامدهای آسیب‌رساندن نسبت به دیگران دارد، این افراد حساسیت اخلاقی مربوط به برانگیختن هیجان‌ات اخلاقی مانند همدلی، همدردی یا گناه را به کار می‌برند. بنابراین حساسیت اخلاقی عنصر حیاتی برای رفتار اخلاقی است، چون در یک موقعیت اخلاقی مبهم که مسائل اخلاقی نهفته در آن آشکار نیست، تصمیم‌گیری دشوار است. این یافته با نتایج پژوهش‌های Jordan (۱۰) و Perren و همکاران (۱۴) همخوانی دارد.

در تبیین نتایج پژوهش‌های حاضر می‌توان بیان کرد که حساسیت اخلاقی بالا آگاهی افراد را موضوعات اخلاقی پیرامون بیشتر می‌کند و شامل توجه به رفتارهای احتمالی و مختلف است که هر کدام از این رفتارها چگونه بر فرد (از جمله خود فرد) تأثیر می‌گذارد، می‌باشد. حساسیت اخلاقی برای آگاهی از اینکه یک مسأله اخلاقی در آن موقعیت دخیل

افراد شود. علاوه بر این هویت اخلاقی رفتار را برمی‌انگیزد و ممکن است بین عوامل شناختی اجتماعی، یعنی حساسیت اخلاقی و رفتارها به عنوان واسطه عمل کند. هویت اخلاقی تعارضات ایجادشده در هنگام قلدری را تعدیل می‌کند و این دلیلی برای دفاع از قربانیان قلدری در هنگام زورگویی و پرخاشگری است. به عبارتی دیگر هویت اخلاقی ممکن است به عنوان یک ضربه‌گیر در مقابل اثرات ناهنجار عدم درگیری اخلاقی بالا و حساسیت اخلاقی پایین عمل کند و رفتارهای جامعه‌پسند را گسترش دهد.

۷. تشکر و قدردانی

از تمامی شرکت‌کنندگان که با صبر و حوصله به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند، تشکر و قدردانی می‌گردد. همچنین از مدیران مدارس که وقت کافی در اختیار پژوهشگر جهت گردآوری داده‌ها قرار دادند، تشکر می‌گردد.

۸. سهم نویسندگان

حسین سوری: نگارش و تدوین مقاله و همچنین گردآوری داده‌ها.

پروین کدیور، هادی کرامتی و حمیدرضا حسن‌آبادی: راهنمایی و نظارت بر اجرای دقیق مراحل انجام کار و همچنین تحلیل داده‌ها و اصلاح مقاله.

۹. تضاد منافع

این مقاله با منافع هیچ فرد و یا افراد حقیقی و حقوقی در تضاد نمی‌باشد.

آگاهی اخلاقی بیشتری دارند. در تبیین یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان بیان کرد که دانش‌آموزانی که حساسیت اخلاقی نمره بالایی دارند، یعنی به گونه‌ای با افزایش حساسیت اخلاقی شاهدان قلدری، میزان رعایت حال قربانی توسط شاهدان قلدری بیشتر می‌شود. با توجه به این می‌توان از یافته‌های پژوهش حاضر نتیجه گرفت که حساسیت اخلاقی بالا در محدوده‌های اخلاقی تأثیر بیشتری بر نوع رفتار در هنگام قلدری دارد. در تبیین یافته این مطالعه می‌توان بیان کرد که حساسیت اخلاقی بالا همدلی، عملکرد مراقبتی، توانایی درک احساس، جلوگیری از سوگیری‌های اجتماعی و تشخیص به موقع شرایط اضطراری در هنگام قلدری را افزایش می‌دهد. بنابراین دانش‌آموزان در هنگام قلدری در صورتی که حساسیت اخلاقی بالایی داشته باشند، به صورتی عمل خواهند کرد که وضعیت قلدری خاتمه پیدا کند.

نتایج تحلیل نشان داد که هویت اخلاقی به صورت غیر مستقیم در رابطه بین حساسیت اخلاقی و رفتار شاهدان تأثیر دارد. در توضیح نتایج پژوهش حاضر می‌توان اظهار کرد که هویت اخلاقی می‌تواند با سایر متغیرها در جهت پیش‌بینی پیامدهای اخلاقی تعامل برقرار کند. به طور خاص، هویت اخلاقی می‌تواند با متغیرهای موقعیتی به منظور پیش‌بینی پیامدهای اخلاقی مانند رفتار اخلاقی تعامل داشته باشد، بنابراین در هنگام قلدری دانش‌آموزان با هویت اخلاقی بالا رفتار طرفدار قلدر از خود نشان نمی‌دهند و در عوض از قربانی حمایت می‌کنند. شاهدان ممکن است احساس انزوا ناکارآمدی، ناامیدی، از دست‌دادن حساسیت و از دست‌دادن عزت نفس را نشان دهند. این یافته‌ها تأیید می‌کند که شاهدان تأثیر روانی قابل توجهی را تجربه می‌کنند که می‌تواند منجر به پیامدهای منفی و درازمدت شوند. به نظر می‌رسد که هویت اخلاقی می‌تواند به عنوان یک واسطه یا مکانیزم در رابطه بین حساسیت اخلاقی و رفتار شاهدان در هنگام قلدری منجر به پیامدهای مثبت بیشتر و پیامدهای منفی کمتر برای

جدول ۱: مشخصات توصیفی (میانگین و انحراف معیار) متغیرهای پژوهش

متغیر	مؤلفه‌ها	کوچک‌ترین	بزرگ‌ترین	میانگین	انحراف معیار
عدم درگیری		۴۵	۸۸	۷۰/۴۰	۷/۶۱
حساسیت اخلاقی		۴۱	۷۷	۵۹/۱۳	۶/۸۷
	درک و بیان	۵	۲۰	۱۲/۸۴	۲/۷۰
	مراقبت	۴	۲۰	۱۳/۶۹	۳/۰۰
	شناسایی	۹	۲۰	۱۵/۴۲	۲/۲۲
	پذیرش	۹	۲۰	۱۷/۱۶	۲/۱۰
هویت اخلاقی		۲۷	۶۵	۴۷/۲۱	۶/۴۳
	درونی‌سازی	۱۲	۳۳	۲۶/۰۸	۳/۲۸
	نمادسازی	۷	۳۳	۲۱/۱۳	۴/۷۸
رفتار شاهدان		۱۰	۵۳	۳۵/۱۵	۷/۱۸
	مدافع قربانی	۰	۳۸	۲۳/۶۵	۶/۷۵
	طرفدار قلدر	۰	۲۹	۴/۸۴	۲/۵۳
	رفتار خنثی	۰	۱۴	۶/۶۵	۲/۹۳

جدول ۲: مقادیر بارهای عاملی استاندارد شده و شاخص‌های روایی و پایایی سازه‌ها

ابعاد/ مقیاس	نام متغیر	AVE	CR
هویت اخلاقی	درونی‌سازی	۰/۵۹۱	۰/۹۳۵
	نمادسازی	۰/۶۰۷	۰/۹۲۵
عدم درگیری اخلاقی	توجیه اخلاقی	۰/۶۸۱	۰/۹۱۲
	برچسب‌زدن		
	جا به جایی مسؤلیت		
	تقسیم مسؤلیت		
	مقایسه سودمند		
	غیر انسانی کردن		
	نسبت‌دادن		
تحریف پیامد			
حساسیت اخلاقی	درک	۰/۸۲۵	۰/۹۵۰
	مراقبت		
	پذیرش		
	شناسایی		
رفتار شاهدان قلدری	رفتار طرفدار قلدری	۰/۹۵۰	۰/۹۸۴۰
	رفتار مدافع قربانی		
	رفتار خنثی		

جدول ۳: بررسی روایی واگرایی مدل اندازه‌گیری

متغیرها	هویت اخلاقی	عدم درگیری اخلاقی	حساسیت اخلاقی	رفتار شاهدان قلدری
هویت اخلاقی	AVE=۰/۵۹۱			
عدم درگیری اخلاقی	$r^2=۰/۲۰$	AVE=۰/۶۰۷		
حساسیت اخلاقی	$r^2=۰/۱۱$	$r^2=۰/۲۴$	AVE=۰/۶۸۱	
رفتار شاهدان قلدری	$r^2=۰/۲۶$	$r^2=۰/۰۹$	$r^2=۰/۰۷$	AVE=۰/۸۲۵

جدول ۴: شاخص‌های برازش مدل ساختاری پژوهش

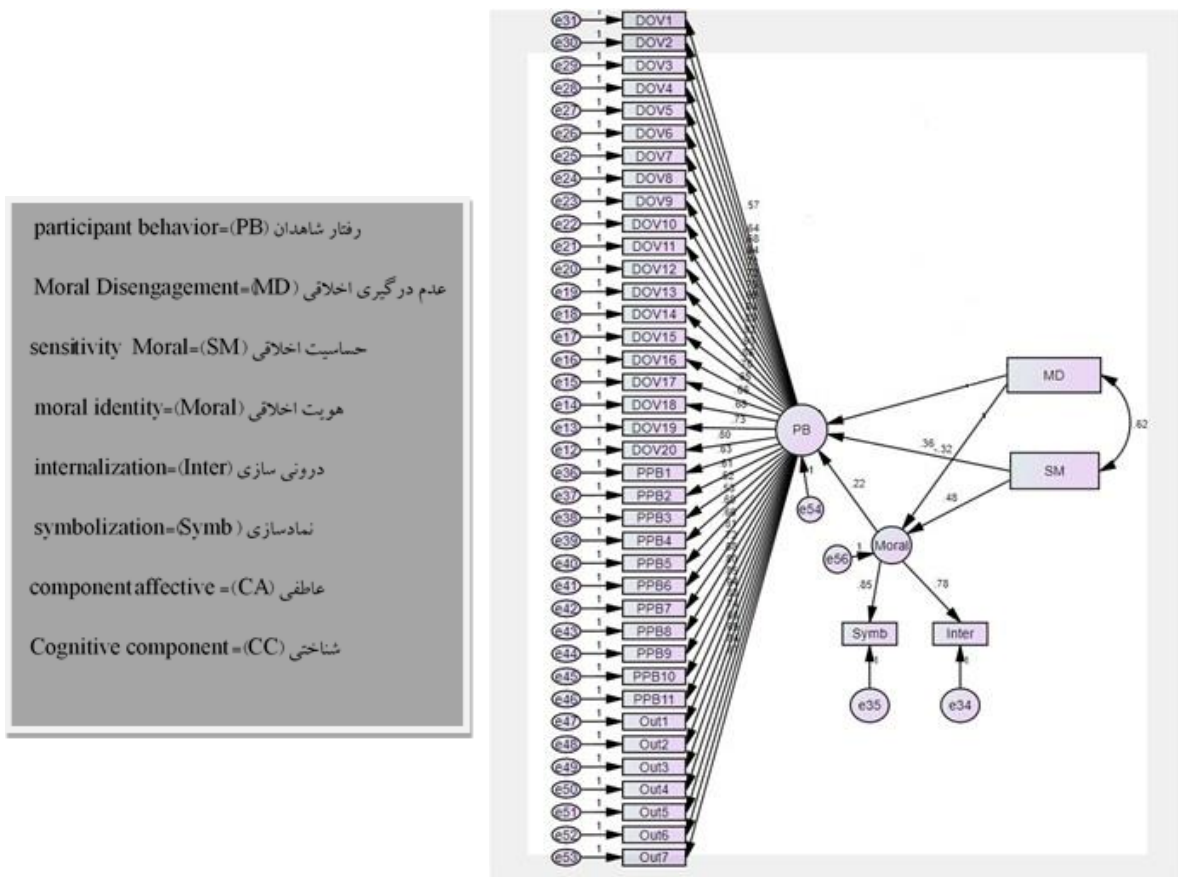
شاخص	حد مطلوب	مدل ساختاری دوم
X2/df	۳ و کمتر	۱/۵۰
RMR	نزدیک به صفر	۰/۰۵۹
GFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۴۲
AGFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۱۲
NFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۳۹
RFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۴۲
IFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۰۱
TLI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۵۶
CFI	۰/۹ و بالاتر	۰/۹۴۲
PRATIO	۰/۵ و بالاتر	۰/۵۱۶
PNFI	۰/۵ و بالاتر	۰/۶۶۵
PCFI	۰/۵ و بالاتر	۰/۶۵۰
RMSEA	کوچک‌تر از ۰/۰۸	۰/۰۴۳

جدول ۵: تأثیر عدم درگیری اخلاقی به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق هویت اخلاقی بر رفتار شاهدان

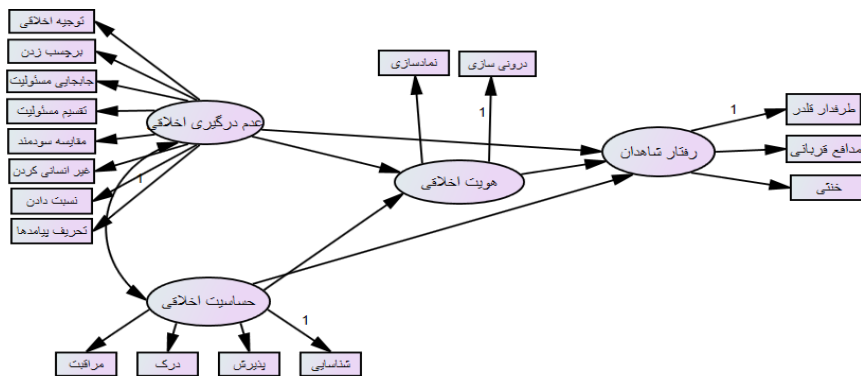
نتیجه	سطح معناداری	نسبت بحرانی CR	ضریب استاندارد	رابطه
تأثیرگذاری در سطح ۹۹٪ معنادار است. رابطه بین دو متغیر منفی است.	$۰/۰۰۱۰ <$	-۶/۸۶	-۰/۲۵	رفتار شاهدان قلدری ← عدم درگیری اخلاقی
تأثیرگذاری در سطح ۹۹٪ معنادار است. رابطه بین دو متغیر منفی است.	$< ۰/۰۰۰۱$	-۷/۱۹	-۰/۲۱	عدم درگیری ← هویت اخلاقی ← رفتار شاهدان قلدری

جدول ۶: تأثیر حساسیت اخلاقی به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق هویت اخلاقی بر رفتار شاهدان

نتیجه	سطح معناداری	نسبت بحرانی CR	ضریب استاندارد	رابطه	
تأثیرگذاری در سطح ۹۹٪ معنادار است. رابطه بین دو متغیر مثبت است.	<۰/۰۰۰۱	۵/۲۶	۰/۳۶	رفتار شاهدان قلدری	حساسیت اخلاقی ←
تأثیرگذاری در سطح ۹۹٪ معنادار است. رابطه بین دو متغیر مثبت است.	<۰/۰۰۰۱	۶/۸۴	۰/۴۶	غیر مستقیم	حساسیت اخلاقی ← هویت ← رفتار شاهدان قلدری

شکل ۱: مدل برازش شده داده‌ها

شکل ۲: مدل مفهومی پژوهش

References

1. Oliveira FR, De Menezes TA, Irffi G, Oliveira GR. Bullying effect on student's performance. *Economia A* 2018; 19(1): 57-73.
2. Maunder RE, Crafter S. School bullying from a sociocultural perspective. *Aggression and Violent Behavior* 2018; 1(38): 13-20.
3. Pepler DJ, Craig WM. A peek behind the fence: Naturalistic observations of aggressive children with remote audiovisual recording. *Developmental Psychology* 1995; 31(4): 548-553.
4. Salmivalli C. Participant role approach to school bullying: Implications for interventions. *Journal of Adolescence* 1999; 22(4): 453-459.
5. Bandura A, Barbaranelli C, Caprara GV, Pastorelli C. Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology* 1996; 71(2): 364-374.
6. Bandura A. Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education* 2002; 31(2): 101-119.
7. Bandura A. Moral Disengagement: How People Do Harm and Live with Themselves, by Albert Bandura. New York: Macmillan; 2016. p.544.
8. Graça J, Calheiros MM, Oliveira A. Situating moral disengagement: Motivated reasoning in meat consumption and substitution. *Personality and Individual Differences* 2016; 3(90): 353-364.
9. Forsberg C, Thornberg R, Samuelsson M. Bystanders to bullying: Fourth-to seventh-grade students' perspectives on their reactions. *Research Papers in Education* 2014; 29(5): 557-576.
10. Thornberg R, Jungert T. Bystander behavior in bullying situations: Basic moral sensitivity, moral disengagement and defender self-efficacy. *Journal of Adolescence* 2013; 36(3): 475-483.
11. Bebeau MJ, Rest JR, Narvaez D. Beyond the promise: A perspective on research in moral education. *Educational Researcher* 1999; 28(4): 18-26.
12. Narvaez D, Vaydich JL. Moral development and behaviour under the spotlight of the neurobiological sciences. *Journal of Moral Education* 2008; 37(3): 289-312.
13. Jordan J. Taking the first step toward a moral action: A review of moral sensitivity measurement across domains. *The Journal of Genetic Psychology* 2007; 168(3): 323-359.
14. Tongsuebsai K, Sujiva S, Lawthong N. Development and construct validity of the moral sensitivity scale in Thai version. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 2015; 25(191): 718-722.
15. Perren S, Gutzwiller-Helfenfinger E, Malti T, Hymel S. Moral reasoning and emotion attributions of adolescent bullies, victims, and bully-victims. *British Journal of Developmental Psychology* 2012; 30(4): 511-530.
16. Stoeber J, Yang H. Moral perfectionism and moral values, virtues, and judgments: Further investigations. *Personality and Individual Differences* 2016; 1(88): 6-11.
17. Bavik A, Bavik YL. Effect of employee incivility on customer retaliation through psychological contract breach: The moderating role of moral identity. *International Journal of Hospitality Management* 2015; 7(50): 66-76.
18. Wang X, Yang L, Yang J, Wang P, Lei L. Trait anger and cyberbullying among young adults: A moderated mediation model of moral disengagement and moral identity. *Computers in Human Behavior* 2017; 8(73): 519-526.
19. Yang X, Wang Z, Chen H, Liu D. Cyberbullying perpetration among Chinese adolescents: The role of interparental conflict, moral disengagement and moral identity. *Children and Youth Services Review* 2018 3(86): 256-263.
20. Teng Z, Nie Q, Guo C, Liu Y. Violent video game exposure and moral disengagement in early adolescence: The moderating effect of moral identity. *Computers in Human Behavior* 2017; 12(77): 54-62.
21. Damon W, Hart D. Self-understanding and its role in social and moral development. Edited by Bornstein MH, Lamb ME. *Developmental psychology: An advanced text book*. Washington: Lawrence Erlbaum Associates, Inc, 1992. p.421-464.
22. Hart D, Atkins R, Ford D. Urban America as a context for the development of moral identity in adolescence. *Journal of Social Issues* 1998; 54(3):513-30.
23. Aquino K, Reed IIA. The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology* 2002; 83(6): 1423-1440.
24. He H, Harris L. Moral disengagement of hotel guest negative WOM: moral identity centrality, moral

- awareness, and anger. *Annals of Tourism Research* 2014; 2(45): 132-151.
25. Hardy SA, Bean DS, Olsen JA. Moral identity and adolescent prosocial and antisocial behaviors: Interactions with moral disengagement and self-regulation. *Journal of Youth and Adolescence* 2015; 44(8): 1542-1554.
26. Salin D. Bullying and well-being. *Handbook of Unethical Work Behavior: Implications for Individual Well-Being: Implications for Individual Well-Being*. London and New York: Routledge; 2014. p.73.
27. Aquino K, Reed IIA, Thau S, Freeman D. A grotesque and dark beauty: How moral identity and mechanisms of moral disengagement influence cognitive and emotional reactions to war. *Journal of Experimental Social Psychology* 2007; 43(3): 385-392.
28. Hardy SA, Bhattacharjee A, Reed IIA, Aquino K. Moral identity and psychological distance: The case of adolescent parental socialization. *Journal of Adolescence* 2010; 33(1): 111-123.
29. Nocentini A, Menesini E, Salmivalli C. Level and change of bullying behavior during high school: A multilevel growth curve analysis. *Journal of Adolescence* 2013; 36(3): 495-505.
30. Şahin M. An investigation into the efficiency of empathy training program on preventing bullying in primary schools. *Children and Youth Services Review* 2012; 34(7): 1325-1330.
31. Mueller RO. Confirmatory factor analysis. Basic principles of structural equation modeling. New York, NY: Springer; 1996. p.62-128.
32. Bandura A. Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review* 1999; 3(3): 193-209.
33. Bandura A, Caprara GV, Barbaranelli C, Pastorelli C, Regalia C. Sociocognitive self-regulatory mechanisms governing transgressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 2001; 80(1): 125-135.
34. Kiriakidis SP. Moral disengagement: Relation to delinquency and independence from indices of social dysfunction. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2008; 52(5): 571-583.
35. Turner RM. Moral disengagement as a predictor of bullying and aggression: Are there gender differences?: Lincoln, Nebraska: The University of Nebraska-Lincoln; 2008.
36. Pelton J, Gound M, Forehand R, Brody G. The moral disengagement scale: Extension with an American minority sample. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment* 2004; 26(1): 31-39.
37. Zeligman A. Empathy as a moderator of adolescent bullying behavior and moral disengagement after controlling for social desirability. Detroit: Wayne State University; 2014.
38. Souri H, Kadivar P, Keramati H, Hassanabadi H. The Study of Factor Structure, Reliability and Validity of Persian Version of the Moral Disengagement Scale. *Biquarterly Journal of Cognitive Strategies in Learning* 2019; 7(12):17-32.
39. Narvaez D, Endicott LG. Ethical sensitivity: Nurturing character in the classroom. EthEx series book 1: Notre Dame: Alliance for Catholic Education Press; 2009.
40. Gholami K, Ebrahimi I. Providing and Fitting an Ethical Sensitivity Model and Its Relationship with Caring Teaching. *Ethics in Science and Technology* 2015; 10(1): 85-94.
41. Kuusisto E, Tirri K, Rissanen I. Finnish teachers' ethical sensitivity. *Education Research International* 2012; Special Issue: 1-10.
42. Gholami K, Tirri K. Caring teaching as a moral practice: An exploratory study on perceived dimensions of caring teaching. *Education Research International* 2012; Special Issue: 1-8.
43. Salmivalli C, Lagerspetz K, Björkqvist K, Österman K, Kaukiainen A. Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression* 1996; 22(1): 1-15.
44. Sutton J, Smith PK. Bullying as a group process: An adaptation of the participant role approach. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression* 1999; 25(2): 97-111.
45. Camodeca M, Goossens FA. Children's opinions on effective strategies to cope with bullying: The importance of bullying role and perspective. *Educational Research* 2005; 47(1): 93-105.
46. Reed IIA, Aquino KF. Moral identity and the expanding circle of moral regard toward out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology* 2003; 84(6): 1270-1286.

47. Black JE, Reynolds WM. Development, reliability and validity of the Moral Identity Questionnaire. *Personality and Individual Differences* 2016; 10(97): 120-129.
48. Baker DA. Can Quantitative Assessment of Moral Identity Be Improved? Masters Theses & Specialist Projects Paper 1453. Kentucky: Western Kentucky University; 2015.
49. Glenn AL, Koleva S, Iyer R, Graham J, Ditto PH. Moral identity in psychopathy. *Judgment and Decision* 2010; 5(7): 497-505.
50. Azimpour A, Naisi A, Shahni YM, Arshadi N, Beshlideh K. Validation the Measure of "the Self-importance of Moral Identity" on University Students. *Journal of Personality & Individual Differences* 2014; 3(4): 19-38. [Persian]

Faṣḥnāmah-i akhlāq-i pizishkī i.e., Quarterly Journal of Medical Ethics

2021; 15(46): e5

doi: <https://doi.org/10.22037/mej.v15i46.34075>

Journal Homepage: <http://journals.sbm.ac.ir/me>

ORIGINAL ARTICLE

Open Access

Explaining the Bystander behavior of Bullying in Schools Based on Moral Disengagement and Moral Sensitivity with the Mediating Role of Moral Identity

Hossein Souri^{1*} , Parvin Kadivar², Hadi Keramati³, Hamid Reza Hassanabadi⁴

1. Ph.D. in Educational Psychology, Assistant Professor, Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.

2. Ph.D. in Educational Psychology, Professor, Department of Educational Psychology, Kharazmi University, Tehran, Iran.

3. Ph.D. in Educational Psychology, Assistant Professor, Department of Educational Psychology, Kharazmi University, Tehran, Iran.

4. Ph.D. in Educational Psychology, Assistant Professor, Department of Educational Psychology, Kharazmi University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article history:

Received: 25 February 2021

Accepted: 13 June 2021

Published online: 20 June 2021

Keywords:

Bystander Behavior

Moral Disengagement

Moral Sensitivity

Moral Identity

Bullying

Structural Equation

ABSTRACT

Background and Aim: Bullying is a behavioral phenomenon that has attracted the attention of many teachers and educators in different parts of the world in recent years. The purpose of this study is to explain the Bystander behavior in schools based on Moral Disengagement and moral sensitivity with the mediating role of moral identity. The target population was male and female high school students in Lorestan province in the 1397-98 academic year.

Materials and Methods: This is a cross-sectional study kind of correlation. The sample of the present study included 617 students who were selected by cluster sampling. Participants responded to the scales of Mechanisms of Moral Disengagement, Ethical Sensitivity, participant's role (and Self-Importance of Moral Identity). Data analysis was performed using structural equation modeling as well as path analysis by AMOS 24 software.

Findings: The results showed that conceptual model of research has a desirable and acceptable fit with the research data. Findings from the structural equation model show that moral disengagement and moral sensitivity are related to the bystander behavior in bullying. In other words, those with high moral disengagement and low moral sensitivity they behave more harmful. The results of the analysis also show that moral identity has a mediating role in the relationship between bystander behaviors in schools and moral disengagement and moral sensitivity.

Ethical Considerations: In this study, principles related to ethical considerations such as confidentiality of the respondents' identity, satisfaction of the participants in the research and the right to leave the research was taken into consideration.

Conclusion: The results show that moral disengagement and moral sensitivity are related to the type of students' reaction as a witness during bullying and this reaction can be different according to characteristics such as moral identity.

* **Corresponding Author:** Hossein Souri

Address: Department of Psychology, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Postal Box: 193954697

Email: hsoori59@yahoo.com

Cite this article as:

Souri H, Kadivar P, Keramati H, Hassanabadi HR. Explaining the Bystander behavior of Bullying in Schools Based on Moral Disengagement and Moral Sensitivity with the Mediating Role of Moral Identity. Faṣḥnāmah-i akhlāq-i pizishkī i.e., Quarterly Journal of Medical Ethics. 2021; 15(46): e5.